

פרק יד פסוקים א-טו

הנושא: מלחמת מעטים נגד הרבים

(יונתן ונושא כליו מתחילים מלחמה בפלישתים).

המחנך: יש אומרים כי לא נכון להציע לתלמידים להיות שופטים בדברים שאירעו לפני אלפי שנים לאנשים גדולים וקדושים. יותר טוב ללמוד בפשטות מה שכתוב, אף כי הדברים אינם מובנים. אנחנו בכל זאת עושים כן, כי קצת הבנה טובה יותר מהעדר הבנה בכלל. אנו נתחיל אף היום את השיעור בשאלה: האם מה שעשה יונתן הוא מובן לכם?

תלמיד: זה היה נס. יונתן יצא להציל את ישראל וה' עזר לו.

המחנך: ודאי כי זה היה נס. אולם אנחנו לומדים את דברי הנביא לא כסיפור מה שקרה, אלא אף כהוראה לנו, זו תורת חיים. עלינו לדעת, האם כל אדם יכול לעשות כמו שעשה יונתן? בודאי שלא, כי זה כמו שאדם הורג את עצמו. בכל מלחמה יש פלוגות הנקראות בשם פלוגות המתאבדים, היוצאות אף למקומות המסוכנים ביותר בפקודת הצבא. אולם במקרים אלו זה חלק ממלחמה כללית. לחיילים יחידים בודאי אסור לעשות כן. אם כן, כיצד יצא יונתן לבדו למלחמה. עיינו בספר שמא תמצאו תשובה.

תלמיד: כתוב במפורש בפסוק ו: "כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט".

המחנך: אולם זה מה שאנו צריכים לברר, האם כל אדם יכול לומר כן?

תלמידים מגיעים למסקנה: בודאי הרגיש יונתן ברוחו איזה קול עליון האומר לו לעשות כן.

המחנך: נכון מאד, אחרת אי אפשר להבין זאת. אמנם יתכן מאד כי לפני ששמואל עזב את שאול ואנשיו המיואשים כמעט, רמז להם שאל להם לדאוג יותר מדי. אפשר שהדברים שאמר יונתן לנושא כליו "אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט", אינם אלא דברים ששמע משמואל וחזר עליהם לפני נושא כליו מתוך תקוה כי הוא יהיה האיש שה' יושיע את ישראל על ידו.

אפשר אף ביקש לכפר על עצמו שהתחיל במרד מבלי לשאול. מאד אפשר היה כי לא יצליח וייהרג, הוא ונושא כליו. א. בל ה' חפץ ללמד לישראל שישועתם אינה תלויה בכוח בלבד. במלחמה עם העמונים אמנם היתה השפעה גדולה לחכמת האירגון של שאול ולצבא הרב שבא אתו, אולם אלו לא תמיד נחוצים ולא תמיד אפשר להצליח בדרכים אלו כאמור, אילו היו ישראל מצליחים פעם אחר פעם במלחמה בכוח עצמם, אולי היו מתחילים לחשוב כי יוכלו לעשות כן עוד ועוד, כמו שחשבו מנצחים רבים אחרים. עתה ניצחו ונושעו אולם ידעו כי על ידי ה' נושעו.

פרק טו נושא ראשון – א-יב.

שאל המלך נכשל פעם נוספת

המחנך: נקרא נא את הפרק וננסה להבין מה גרם לשאול שיעבור על דברי שמואל.

תלמיד: אני קראתי וראיתי כי הוא עשה על פי דרישת העם.

המחנך: עוד נלמד על כך. עתה נראה מה היו הדברים הקשים בדרך הזו של שאול. אני מבקש לשמוע דעות שונות שלכם.

תלמיד: זה מאד קשה לעשות מלחמה כזו להרוג כל איש וכל בהמה.

תלמיד שני: אולם זו מצוה מה'.

המחנך: אני מסכים לדברי התלמיד הראשון. זו היתה מצוה קשה מאד, כי עתה לא נלחמו העמלקים בישראל ולא היתה שנאה מיוחדת נגדם. באמור בתורה על מחיית עמלק לא נזכר כלל על הריגת הבהמות. שמואל ציוה על כך לדעת רש"י כאן בספר שמואל רק משום שהיה חשש שהעמלקים יימלטו כשהם מלובשים בעורות של בהמות, דבר שעד היום מצוי בין אנשים פרימיטיביים באפריקה. (או שיעשו זאת על ידי כישוף). בספר דברים (כה יט) פירש רש"י באופן אחר שהחובה להרוג את הבהמות היתה כדי שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה משל עמלק היתה. דעה זו נמצאת במכילתא סוף פ' בשלח.

כנראה חשב שאול כי זה פירוש של שמואל בציווי התורה, חומרה שיאן להקפיד עליה כל כך וכן אין לחשוש שהעמלקים יימלטו בעור בהמות. בכלל יסוד הוא שבענייני הלכה הולכים אחר המקובל וכיוון שניתנה תורה אין כח לנביא בענייני הלכה.

תלמיד אחר: אני בכלל לא מבין כיצד אפשר לעשות דבר אכזרי כזה?

המחנך: טוב שאלת.

בכן שמעו: כל מה שנאמר בתורה על עמלק ועל שבעת האומות בארץ היה רק אם גויים אלה התנגדו להיות אנשים הגונים, רק אם חפצו להמשיך בדרך חיים פראית ורעה מאד. אתם שמעתם בודאי שכל הגויים חייבים לשמור על שבע מצוות, הנקראות בשם "שבע מצוות בני נח". אלו הם דברים פשוטים היום שכל חוק מחייב זאת, כל אדם תרבותי שומר עליהם. לפני המלחמה בשבע האומות וכן במלחמה עם עמלק צריכים היו תחילה להודיע שאם יקבלו עליהם לשמור את שבע המצוות לא יילחמו בהם. (ראה רמב"ם הלכות מלכים פ"ו הלכה ה' בעניין שבע האומות והלכה ד' שבה הישווה עמלק לשבע האומות. והכסף משנה שם מוסיף: "שאם קיבלו עליהם שבע מצוות הרי יצאו מכלל שבעה עממין ומכלל עמלק והרי הם כבני נח הכשרים").

אמנם כנראה אין דעת הרמב"ם מוסכמת, כי במכילתא סוף פ' בשלח נאמר שלא מקבלים גרים מעמלק, אמנם אפשר יש לחלק ולומר שאין מקבלים מהם גרים להיות כבני ישראל, אולם יכולים הם להשתנות ולהיות כבני נח הכשרים".

אמנם כנראה אין דעת הרמב"ם מוסכמת, כי במכילתא סוף פ' בשלח נאמר שלא מקבלים גרים מעמלק, אמנם אפשר יש לחלק ולומר שאין מקבלים מהם גרים להיות כבני ישראל, אולם יכולים הם להשתנות ולהיות כבני נח הכשרים.

תלמיד: למה לא כתוב על זאת? למה לא נזכר ששאלו שאלה זו בתחילה?

המחנך: כי זה דבר פשוט שישראל קיימו את המצווה עליהם בתורה. התורה ציוותה שבכל מלחמה צריכים תחילה לקרוא לשלום (דברים כ י). וכן עשה שאול כמו שכתוב בפסוק ח, שבא שאול עד עיר עמלק "וירב בנחל". בין שאר הדברים כנראה שאל אותם שאלה זו.

העמלקים לא הסכימו לקבל מצוות אלה. להם נראה מוזר מאד שיתחייבו לא לרצוח, לא לעבוד עבודה זרה, לא לגזול או להיזהר באיסורי עריות וכדומה משבע מצוות בני נח. (אם אחד התלמידים ישאל מה הם שאר המצוות הרי הם: ברכת השם, מינוי דיינים וקיום דיניהם, אבר מן החי. אולם בדרך כלל אין להכביד על התלמידים לדבר בעניין זה בשיעור שענייניו רבים בלאו הכי).

ישראל לא נצטוו להילחם עם כל הגויים שיקבלו שבע מצוות. העמלקים היו מסוכנים ביותר בדבר זה. המלחמה בהם צריכה היתה להיות אזהרה לכל העולם כולו, שלא תתפשט בו רעת עמלק.

ואף על פי כן קשה היה לעשות מלחמה זו. ישראל רחמנים הם, שאול מלכם רחמן היה וחייב לו תירוצים שיוכל לרחם וכן עשה. הוא חשב שדבר כזה לא ייחשב לו חטא גדול. הוא יתנצל לפני שמואל ויהיה די בזה.

תלמיד: ולמה באמת נחשב לו הדבר לחטא כבד?

המחנך: אילו יצא שאול למלחמה מעצמו לקיים את הכתוב בתורה והיה נוהג כמו שנהג, אפשר שבאמת לא היה זה נחשב לחטא חמור כל כך. כל מצוה יש לקיים בשלמות, אולם אין לבוא בטענה כל כך למי שקיים מצוה שלא בשלמות הגמורה, ובפרט אם לפי מה שהוא מפרש את העניין הדבר נראה נכון.

אולם שאול חטא כאן בחטא עדין ומסוכן מאד למלך. הוא סבור היה כי בענייני הלכה, לפחות, אין לדייק כל כך במה שהנביא ציוה לו ובפרט אם כך היתה אף דעת העם, שהיו בתוכו אנשים חשובים מאד.

כך נכשל שאול פעם נוספת באותו חטא שכבר נכשל בו לאחר הריגת נציב פלישתים. עונשו היה לקח למלכים בימים הבאים ולכל העם כמה חמור הוא חטא העובר על פי נביא. אילו לא נענש היה זה מרבה זילזול בנביאים.

[ואף שבעתיד לא הסכימו להכריע הלכה לפי "בת קול" (ב"מ נט) והלכה היתה כמותם, שם היו נימוקים מיוחדים שהיו רוב חכמי ישראל בדעה אחרת (תוס' ברכות נב ד"ה ורבי יהושע) אם כי אפשר שאף לדעת שאול היתה הסכמה מצד חכמים רבים וכן יש לחלק בין בת קול לנבואה].

פרק טו. נושא שני פסוקים יג-כח

ויכוח שמואל עם שאול

המחנך: להלן ניבים מויכוח שמואל עם שאול:

ברוך אתה לה'

ומה קול הצאן הזה באזני

ויאמר לו דבר

שמעתי בקול ה'

החפץ לה' בעולות

הנה שמוע מזבח טוב.

אם נבאר פסוקים אלו נדע את הכל. נעסוק נא בכל פסוק בנפרד.

אולי תיזכרו מי עוד אמר: ברוך . . . לאל עליון. (אם התלמידים יתקשו לענות יוסיף המחנך): זה בספר בראשית (יד יט מלכי צדק לאברהם). מה היתה כוונת שאול בדבריו אלו? ראו במצודת-דוד.

תלמיד הוא מברך אותו שעל פי ציוויו הוא קיים מצוה גדולה וקשה.

המחנך: האם יש למישהוא מכם שאלה על תשובה זו.

תלמיד: לי נראה אילו הוא קצת לועג לשמואל. הלא הוא ידע שלא עשה הכל כפי שציוה.

המחנך: אין טעם לומר שהוא לועג. הוא אמר כן מפני שהאמין בכל לבו, כי עשה כל מה שצריך. הוא היה בטוח ששמואל לא יקפיד על השינוי הקטן שנעשה בהסכמת העם ולא היה נגד הכתוב בתורה, אלא שלא קיים את החשש שלא שמואל שמא יתחפשו עמלקים בצורת בהמות או לדעת אלו שאומרים כי יש חשש של זכר אף בבהמות של עמלק.

כפי שתיראו נזהר שמואל שלא להשיב בכעס. הוא משיב לו בלשון שאלה: "מה קול הצאן הזה באזני", בדרכי מי הולך שמואל בעשותו כן?

(אם התלמידים לא ידעו להשיב ישאל **המחנך**: מי ששאל: "מי הגיד לך כי עירום אתה?" (בראשית ג יא). "אי הבל אחיך" (שם ד ט).

המחנך: אם כן, שמואל הולך בדרכי ה', כאשר הוכיח את אדם הראשון ואת קין, הוא אינו גוער בו, אלא שואל, כדי שיבין שעשה דבר לא נכון. אולם האם שואל מבין?

תלמיד: אפשר שהוא מבין, אולם אינו חפץ להיכנע, כי הוא מתנגד לדברי שמואל.

המחנך: קשה להחליט, אולם הוא משיב לו מתוך מנוחה גמורה, כי אף שעשה שלא כדעת שמואל בכל זאת עשה את הכל כראוי. אז שמואל מתרגז מאד. האם שואל נבהל מהרגוז שלו? שימו לב לפסוק השלישי שכתוב על הלוח:

"ויאמר לו דבר . . ."

האם אלו דברי חרדה וצער, או אדישות? מהמשך הדברים נראה כי בתחילה אין שואל מתרגז וטוען שעשה הכל בסדר.

אז קולו של שמואל מתגבר. עובר זמן עד ששואל סוף סוף מודה שטעה . . . אילו הודה מיד, יתכן כי הכל היה נסלח לו. אולם הוא מאד בטוח בעצמו, מפני שהוא אדם גדול ובדרך כלל יש לו רשות להיות בטוח בעצמו אולם לא בניגוד לדעת נביא, אף בדבר קטן.

נשאר לנו לבאר את שני הפסוקים האחרונים. מי יפרשם?

תלמיד ה' לא חפץ בקרבנות רק שישמעו בקולו לעשות את הטוב.

המחנך: זה לא נכון. על הקרבת הקרבנות יש מצוות רבות ובכל התפילות שלנו אנו מתפללים שיחזיר ה' את עבודת בית המקדש למקומה. שמואל אינו מדבר נגד הקרבנות. שימו לב יפה למה שהוא אומר:

"החפץ לה' בעולות – כשמע בקול ה'..."

ה' חפץ בשמיעה בקולו יותר מאשר בקרבנות ומי שאינו שומע בקול ה', אין ה' חפץ בקרבנותיו. אולם מי ששומע בקול ה' חייב להקריב אף קרבנות בזמן שבית המקדש קיים.

יש עוד פרטים מרובים בפרשה זו, אולם אין אפשרות להאריך בהם ויש להסתפק בביאור המלים בלבד, אלא אם התלמידים יעוררו את הבעיות (ב"דעת סופרים" ימצא המחנך חומר רב בבעיות אלו).

פרק טו. נושא שלישי – פסוק כט

נצח ישראל לא ישקר

המחנך: כותב על הלוח את המלים הנ"ל ואומר: בדברי שמואל אל שאול יש ארבעה מלים שזכרם לא פסק מפי ישראל במשך כל הימים ובפרט בזמנים של צרה וסבל. הבה נראה כיצד מתקשרים מלים אלו לדברי הויכוח שבין שמואל לשאול. מה אומר שמואל לשאול לפני כן?

תלמיד: קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך ונתנה לרעך.

המחנך: ביטול מלכות שואל היה מהיר מאד. אף כי כתוב בספר על מעשים רבים שעשה שאול אין זאת אומרת כי נמשכה מלכותו זמן רב. סך הכל מלך כשלוש שנים. מלכותו היתה מלאה מעשים. האיש ששנים רבות עברו עליו ללא פעולה היה פעלתן גדול מיום שנמסרה לו המלכות. עם ישראל היה מלא תקוות של גדולה וכבוד. תארו לעצמכם מה היו ישראל אומרים בשמעם שממלכת האיש הטוב והזריז הזה נפסקת בגלל חטאים שרוב העם לא ראה בהם חטא.

הדבר יכול היה לגרום ליאוש גדול, לומר שהנה אין אפשרות שיהיו שליטים בישראל, לאחר שהם נתבעים ונענשים על כל דבר קטן. על כן הכריז שמואל שאין להיבהל. ה' קשור עם ישראל בקשר נצחי ונפילת שאול איננה נפילת ישראל. ה' יעזור את ישראל על ידי איש אחר, טוב ממנו.

האם היה איש כזה בישראל? מה נאמר על שאול לפני כן. חפשו בספר.

תלמיד: בחור וטוב ואין מבני ישראל טוב ממנו (ט ב).

המחנך: כן, כך היה לפני שמלך. עתה שוב לא היה הטוב ביותר, דוד היה טוב ממנו למלוכה. זה הקשר לעניין, אולם החשיבות של המשפט הזה היתה רבה הרבה יותר. דברי שמואל אלו נשאו במשך כל הזמן מהתנחומים הגדולים ביותר. אנו שוכרים אותם תמיד כהבטחה על קיומנו הגופני וכהבטחה על קיומנו הרוחני כעם קדוש, עם ה'. יחידים נכשלים ונענשים אולם הכלל כולו נשאר קיים ואנשים חדשים ממלאים את התפקידים שנכשלו בהם קודמיהם.

פרק טו. נושא רביעי ל-לא

האם חדל שאול מהיות מלך על ישראל?

המחנך: הביאו לי ראיה מן הכתוב ששאול לא חדל מלהיות מלך על ישראל, אף כי נגזר שתיקיע המלכות ממנו? עליכם למצוא זאת בדברי שמואל אליו בעת שרגז עליו.

תלמיד: הוא אמר לו: "אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה" (טו ז).

(הערה: אם התלמידים לא יצליחו להשיב לשאלה זו, יכתוב המחנך על הלוח את המלים הראשונות של מאמר זה "אם קטן אתה . . ." אם זה לא יועיל יוסיף כל פעם מלה נוספת: אם קטן אתה בעיניך ראש . . .").

המחנך: אם כי שמואל לא אמר זאת במפורש, מובן היה כי המלכות תינטל משאול במשך הזמן. כפי שנראה ממה שאירע, היא נועדה להינטל ממנו רק במותו ואף אז לא לגמרי כי בנו איש בושת עוד המשיך למלוך.

דבר זה מסביר לנו פסוק ל. אולי הרגשתם בקושי?

תלמיד: לי קשה כיצד זה שאול מתחנן לפני שמואל: "כבדני נא נגד זקני עמי" . . . לאה הוא היה עניו ונחבא אל הכלים מתחילה.

הערה: אם יתגלה כי שאלה כזו היא למעלה מן היכולת העצמית של התלמידים, ישאל המחנך עצמו את השאלה, אולם ינסה ככל האפשר לשתף את התלמידים.

המחנך ההלכה היא שמלך צריך להשתדל מאד לשמור על כבודו (מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול). מן היראה מהמלך תלוי כל הסדר בארץ. במדינה שאין בה מורא המלכות מתרבים פשעים, אין סדר.

שאול הצדיק נבהל מאד מן האפשרות שהעם יחשוב שחטא בחטא קשה. הוא חשש שהעם לא יבין שבגלל החטאים העדינים האלה הוא הפסיד את המלכות. על כן ייהרס הסדר בארץ והוא לא יוכל לעזור, כי העם יזלזל בו. זה היה עיקר הטעם שהתחנן כאילו שיכבדו אותו, אמנם אפשר כי היה בכך אף צד אישי. לא יפה לרדוף אחר הכבוד. אולם מותר להשתדל למנוע בזיון אולם צד אישי זה היווה בודאי רק אחוז מסויים בכל העניין. כך הוא בעניינים כאלו אף עם אנשים רגילים העומדים בראש עם.

שמואל מילא את בקשתו ואפשר כי לא נודע בעם באותו יום מה אירע בין שאול לשמואל. רק כאשר כתב שמואל דבר זה בספר נתפרסם הדבר. אנו נראה להלן כי העם יהיה נאמן למלכם עד היום האחרון. לאחר מותו אף ימליכו את בנו.

פרק טז נושא ראשון: פסוקים יא-יב

כיצד נראה היה דוד המלך

המחנך: אין לנו תמונות מן האנשים של הימים הקדמונים. אצל הגויים נמצאו לפעמים פסלים של המלכים אולם לא אצל ישראל, שהתרחקו מעשיית כל מיני צורות, אף שלפי ההלכה אסור רק פסל של אדם שלם. אולם בספרים שונים אפשר לפעמים למצוא תמונות